

СПЕЦИФІКА ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КІНОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті розглянуто особливості професійної діяльності кінологів-рятувальників. Зроблений психологічний опис професії кінолог-рятувальник з інтерпретаційним аналізом операційно-технологічного змісту діяльності.

Ключові слова: психологічний аналіз діяльності кінологів-рятувальників, професіографія, психограма, професійно важливі якості.

В статье рассмотрены особенности профессиональной деятельности кинологов-спасателей. Проведено психологическое описание профессии кинолог-спасатель с интерпретационным анализом операционно-технологического содержания деятельности.

Ключевые слова: психологический анализ деятельности, профессиография, профессиограмма, психограмма, профессионально важные качества.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення надійності функціонування професійної діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту має першорядне значення для визначення найбільш ефективних шляхів вирішення багатьох практичних завдань. У зв'язку з цим першочергового значення набуває завдання створення єдиних державних стандартів професій, що відносяться до меж МНС України. На сьогоднішній день є вже певні зрушення в оформленні професіографічних матеріалів, але залишається багато професій (таких як кінологів-рятувальників) недосліджених. В умовах професіографічного дефіциту працівниками по роботі з персоналом та комплектування служби доводиться використовувати загальні уявлення про психологічні вимоги до професії, без врахування специфіки діяльності. Актуальною проблемою в сучасній психологічній науці є питання діагностики та прогнозування професійної придатності фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Професіографічний аналіз як комплексний метод вивчення діяльності передбачає обґрунтування вимог до майбутнього фахівця, дослідження рівня розвитку, структури здібностей і професійно важливих якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професіографічний аналіз діяльності основних спеціальностей МНС України здійснений у працях В.П. Буга, В.В. Вареника, Л.О. Гонтаренко, Г.С. Грибенюка, О.П. Євсюкова, М.А. Кришталія, Д.В. Лебедева, С.М. Миронця, І.О. Полякова, Ю.О. Приходька, Є.М. Рядинської, В.П., А.Г. Снісаренка, О.В. Тімченка, М.В. Фомича, та ін. Розроблені професіограми таких спеціальностей, як пожежного-рятувальника, начальника караулу, працівників чергово-диспетчерської служби, фахівців водолазних формувань аварійно-рятувальних підрозділів, фахівців-

гірничорятувальників, проведений аналіз діяльності газодимозахисників-рятувальників тощо та рятувальників Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби пошуку і рятування туристів МНС України.

Незважаючи на те, що існує значна кількість психологічних досліджень, які присвячені вивченню окремих аспектів професійної діяльності фахівців екстремального профілю, професіографічне вивчення діяльності кінологів-рятувальників МНС України в сучасних умовах праці не розкрито. В Українській психологічній науці професійна діяльність кінологів-рятувальників не була об'єктом дослідження. У той же час питанням підготовки військовослужбовців-кінологів, готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-кінологів приділялася увага в працях О.Д. Богданюка [1], О.В. Винограда [2] тощо.

О.Д. Богданюк у своєму науковому дослідженні готовність майбутнього кінолога до професійної діяльності визначає як «структурну інтеграцію професійно важливих якостей особистості, формування яких у навчально-виховному процесі дає змогу майбутньому кінологу усвідомлено й компетентно здійснювати професійну діяльність» [1]. Автором виділяються такі компоненти готовності до професії кінолога: мотиваційно-вольовий (сформованість мотивів і цілей професійної діяльності кінолога); пізнавально-операційний (забезпечення належного рівня професійних умінь під час професійної діяльності); психофізіологічний (врахування природних здібностей особистості); оцінювальний (самооцінка процесу навчання як результату підготовки до майбутньої професійної діяльності). Кожен компонент, на думку вченого, проявляється через критерії та показники, їх взаємодію в процесі формування готовності до професійної діяльності.

О.В. Виноград визначає професійні якості кінолога як «сукупність специфічних властивостей особистості, які забезпечують висококваліфіковане виконання ним функціональних обов'язків з кінологічної діяльності». Розглянувши автором теоретичні основи дозволили розділити професійні якості на три групи: власне професійні (кінологічна підготовленість, кінологічна спрямованість, господарність, любов до службового собаки та ін.), організаційні (психолого-педагогічна підготовленість, ініціативність, комунікабельність, товарицькість та ін.) та морально-психологічні (психічна готовність до дій у складних обставинах, володіння прийомми емоційно-вольової саморегуляції, високий рівень загальної та військової культури, дисциплінованість та ін.)

Нерозробленість даної проблеми зумовило вибір теми нашого дослідження.

Постановка завдання. З метою здійснення професіографічного аналізу визначити особливості діяльності кінологів-рятувальників.

Виклад основного матеріалу. Кінологія як наука про собак виникла в останній чверті ХІХ століття. У цей період у світі розпочалась активна робота з організації ведення родословних собак, виведення нових порід та залучення їх до професійної діяльності. Поступово собаки активно використовувалися в роботі різних служб: конвойної, патрульно-постової, патрульно-дозорної, сторожової, санітарної, їздової, зв'язку, розвідки, міно-пошукової, рудопошукової, газопошукової, пастухової та пошуково-рятувальної тощо.

Одними з перших собак долучили для пошуку людей під завалами у Великобританії (під час другої світової війни), але такий досвід чомусь не мав поширення. З середини 50-х років ХХ століття створюються перші центри з підготовки пошуково-рятувальних собак у США, Німеччині, Швейцарії та Франції.

Справжній переворот у залученні собак до пошуково-рятувальних операцій відбувся в 1980 році після землетрусу в Алжирі. Саме німецькі кінологи першими взяли двох вівчарок для пошуку людей під завалами. Досвідом вдалої роботи кінологічних розрахунків зацікавилися інші країни.

На початку 80-х років ХХ століття в Давосі (Швейцарія) проведені спеціальні змагання для рятувальних служб різних країн. Під час експерименту (у лавинному виносі на площі 100 м² в снігу закопали «постраждалого» на глибину 2 м) було виявлено, що кінолог-рятувальник зі спеціально підготовленою собакою знаходить людину швидше за всіх (за 12 хвилин), ніж підрозділ рятувальників з самим сучасним

технічним обладнанням. У порівнянні 20 рятувальників при проведенні зондування витрачають на пошуки 4 години, 1 рятувальник з магнітометром – 4 години, з транзисторним датчиком-приймачем – 1 годину. Після експерименту стало зрозуміло, що кінологічний розрахунок може бути ефективний у різних пошукових роботах у надзвичайних ситуаціях.

У 1988 році, коли стався землетрус у Вірменії, в рятувальних роботах взяли участь громадські кінологічні підрозділи з України. Відомо, що добровольці Олена та Валерій Іванови з собакою породи доберман за кличкою Юрст виявили та врятували людину на 8 добу після землетрусу.

У 1996 році в Україні створюється Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. У зв'язку з реорганізацією МНС України, яке відбулося в 2003 році, зміст та обсяги завдань рятувальної служби значно збільшилися, з'явилася потреба в нових професіях. З часом виникла необхідність у розширенні виконання функцій оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Доречним виявився зарубіжний досвід ефективного використання можливостей службового собаківництва в попередженні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. У 2006 році в структурі МНС України створюється Кінологічна служба, яка взяла на себе функції розвитку пошуково-рятувального кінологічного руху в Україні.

Діяльність Кінологічної служби МНС України чітко регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами: законом України «Про правові засади цивільного захисту» [3], наказами МНС «Про заходи щодо організації діяльності Кінологічної служби МНС України» [4] «Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників МНС України» [5], «Про затвердження Методичних рекомендацій з порядку організації та проведення пошуково-рятувальних робіт кінологічними підрозділами МНС» [6] та ін.

Кінологічна служба МНС України входить до складу аварійно-рятувальних підрозділів (загонів) спеціального призначення оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, спеціальних регіональних центрів швидкого реагування, аварійно-рятувальних загонів при (Г)ТУ МНС в АР Крим та областях. Аварійно-рятувальні підрозділи являють собою спеціальні воєнізовані формування, на які покладається захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного і

Питання психології

військового характеру, участь у заходах територіальної оборони, а також міжнародних рятувальних та інших гуманітарних операціях.

Основу Кінологічної служби МНС України складають 10 підрозділів: 1 Спеціальний регіональний центр швидкого реагування (СРЦШР); 2 СРЦШР; 3 СРЦШР; База зберігання, ремонту техніки та аварійно-рятувальних робіт МНС України; ДП «Мобільний рятувальний центр МНС»; Аварійно рятувальний загін спеціального призначення (АРЗ СП) ГТУМНС АР Крим; АРЗ СП ТУМНС у Вінницькій області; АРЗ СП ТУМНС у Закарпатській області; АРЗ СП ТУМНС Кіровоградської області; Академія пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля. Територіальне розташування 10 кінологічних підрозділів представлено на рис. 1. Перспективними є плани створення кінологічних підрозділів у кожному (Г)ТУМНС України в областях, а також в містах Києві та Севастополі.

Основу типового кінологічного підрозділу складають: начальник пошуково-

рятувального кінологічного відділення, 2 кінолога службового собаківництва, водій пошуково-рятувального кінологічного відділення та 4 собаки. Кінологічний розрахунок складається з кінолога-рятувальника та собаки. Загальна штатна чисельність кінологічних підрозділів в МНС України складає 53 кінологічних розрахунків.

Провідним кінологічним підрозділом в системі МНС є навчально-методичний центр, що знаходиться у м. Ромни в складі 2 Спеціального регіонального центру швидкого реагування. Слід відмітити, що з даної спеціальності підготовка фахівців у відомчих навчальних закладах МНС України не здійснюється. Професійне-технічне навчання за робітничою професією «кінолог (рятувальні роботи)» відповідно до ліцензії Міністерства науки та освіти України проводиться в навчально-методичному центрі 2 СРЦШР. За час існування випускниками центру стали близько 50 кваліфікованих робітників.

Рис. 1. Карта України з розташуванням 10 кінологічних підрозділів МНС.

Відповідно до нормативних документів основними завданнями та функціями кінологічних підрозділів є:

1) участь у попередженні надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків шляхом застосування засобів і методів службового собаківництва;

2) організація та ведення пошуку, своєчасне виявлення та надання першої допомоги постраждалим під час надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру (землетруси, снігові лавини, обвали, зсуви, урагани, бурі тощо);

3) підтримання постійної готовності кінологічних підрозділів для ефективного використання службових собак у розшуку

людей, вибухових речовин і пристроїв, трупів у період ліквідації наслідків аварій, стихійного лиха, терористичних актів та під час інших надзвичайних ситуацій;

4) організація системи навчання та підготовки кінологічних підрозділів до виконання пошукових робіт в умовах надзвичайних ситуацій різного характеру, підвищення професійної підготовки штатних і нештатних кінологів-рятувальників, періодична сертифікація кінологічних розрахунків;

5) здійснення контролю за порядком утримання, збереження та племінного відбору поголів'я собак, дресирування службових собак;

б) співпраця з міжнародними кінологічними громадськими організаціями (Міжнародна організація рятувальних собак), участь у міжнародних семінарах з питань кінології та навчання із застосуванням спеціально навчених собак тощо.

Організація пошуково-рятувальних робіт працівниками кінологічних підрозділів проводиться в різних умовах надзвичайних ситуацій, основні з яких можна згрупувати наступним чином:

- у завалах зруйнованих будинків і споруд, що утворюються в результаті природних (землетрус, ураган тощо), техногенних (вибухи, раптове руйнування будинків, споруд тощо) надзвичайних ситуацій;

- при катастрофах транспортних засобів (літаки, потяги, кораблі тощо);

- у лавинних виносках, накопиченні землі, каменів, піску від селів і обвалів;

- у природному середовищі (пошук постраждалих і зниклих у лісі, гірській місцевості, прибережних районах тощо);

- на водних об'єктах.

За результатами оперативної інформації про основні показники діяльності кінологічних розрахунків МНС України в 2007-2012 роках виявлено, що найбільший обсяг робіт з пошуку та порятунку постраждалих припадає на техногенні завали, що утворюються при руйнуванні будинків і споруд, та у природному середовищі в лісових масивах.

Специфіка професійної діяльності кінологів-рятувальників на техногенних завалах зумовлена роботою в несприятливих санітарно-гігієнічних умовах, в умовах як високої, так і низької температури навколишнього середовища, з перепадами відносної вологості повітря, необхідністю працювати в засобах індивідуального захисту в місцях, небезпечних для життя, загазованому, задимленому середовищі з високим темпом роботи.

Виділяються основні етапи професійної діяльності кінологів-рятувальників: прийом чергування (добового або щоденного), отримання повідомлення, оповіщення, дії по тривозі, оперативні дії, завершення пошуково-рятувальних робіт.

При надходженні сигналу «Збір» алгоритм дій кінолога-рятувальника має визначену структуру. Черговий по частині при отриманні сповіщення про виклик дає сигнал тривоги. Кінологічний розрахунок в спеціальній екіпіровці, із засобами захисту та в спорядженні направляється транспортом на місце виклику. Кількість кінологічних розрахунків, які залучаються до проведення пошуково-рятувальних робіт, залежить від складності, ймовірного обсягу, часу

проведення пошукових робіт та площі пошуку. Пошуково-рятувальні підрозділи мають прибути на місце виклику в призначений район своєчасно, в повному складі та готовими до виконання завдання. При неможливості доставки кінологічних розрахунків до місця проведення пошукових робіт їх доставляють якнайближче до цього місця. Далі розрахунки пересуваються в пішому порядку. Запас продуктів, одяг, спорядження та інше майно доставляє допоміжна група.

Оперативні дії починаються з моменту прибуття підрозділу на місце пошуку. Кінологи-рятувальники повинні знати наступне:

- оперативну обстановку в районі ведення пошуково-рятувальних робіт;

- межі зони можливого знаходження постраждалих;

- можливості собак у даній обстановці;

- тактику використання собак;

- необхідні заходи безпеки і порядок взаємодії з рятувальниками.

При необхідності перед початком робіт проводиться розвідка зони пошуку. Розвідувальна група, до складу якої входять найбільш досвідчені кінологи із собаками, встановлює межі району пошуково-рятувальних робіт, приблизне місце знаходження постраждалих та більш зручні шляхи підходу рятувальних груп і транспорту. Якщо для проведення розвідки є потреба у використанні вертольота, то на його борту можуть знаходитися декілька кінологів із собаками для висадження в потрібному місці.

Під час проведення пошукових робіт місць, які собаки «визначають» як місця можливого знаходження постраждалих, кінологи-рятувальники помічають (прапорцями або світловими маячками). Після завершення пошуку на ділянці кінологи-рятувальники показують місця, які позначено, старшим груп або керівникові проведення пошуково-рятувальних робіт, і помічають ці місця на схемі зони пошукових робіт.

Для раціональної організації оперативних дій кінологи-рятувальники разом з керівником рятувального підрозділу розробляють план ведення пошуково-рятувальних робіт з використанням собак. При опрацюванні плану ведення пошуково-рятувальних робіт з використанням собак кінологи-рятувальники повинні ураховати:

- площу обстежуваної території (на ній виділяються зони «А» і «Б» (зона «А» - зона, в якій більш ймовірно знаходження потерпілих, зона «Б» - зона, в якій ймовірність знаходження потерпілих значно менше, ніж у зоні «А»);

- складність рельєфу місцевості;

Питання психології

- складність зруйнованих будівель та місця можливого знаходження людей;
- метеорологічні умови;
- фактори, що ускладнюють роботу собак (пожежі, задимленість, наявність їдких, дратівних речовин, пилу тощо);
- кількість пошукових собак і особливості роботи кожної з них: час роботи собаки на ділянці (від 4 до 8 годин) з періодичними перервами на відпочинок;
- ширину смуги, що обшукується собакою (від 20 до 100 м), швидкість обшуку (1500 - 2000 кв. м/год.);
- наявні сили та засоби пошуково-рятувальних груп, умови зв'язку і взаємодія між ними.

На підставі затвердженого плану кінологи-рятувальники повинні знати межі своєї ділянки, послідовність пророблення ділянок пошуку, оперативну обстановку в районі пошуку, сигнали зв'язку із керівником. Крім того (при пошуку в лісовій місцевості) кінологічні розрахунки повинні бути оснащені засобами зв'язку, картою, компасом, ракетницею, GPS – навігатором, телефоном супутникового зв'язку.

В усьому світі прийнятими вважаються наступні способи пошуку потерпілих з використанням спеціально навчених собак:

- *човниковий пошук*: коли собака йде по ділянці зигзагами від однієї бокової границі до іншої і назад з незначним просуванням уперед, нижнім чуттям обстежуючи територію; кінолог-рятувальник рухається по уявній осевій лінії за собакою, стежачи за її поведінкою, контролюючи її рух та випадки пропуску якої-небудь частини ділянки;

- *вільний пошук*: коли собака рухається по ділянці довільно, без чіткого малюнка, орієнтуючись на повітряні потоки; кінолог-рятувальник не управляє нею, а лише підтримує активність пошуку, знаходячись на височині, з якої видно всю обстежувану ділянку, або іде по центру ділянки так, щоб собака знаходився попереду;

- *фронтальний пошук*: коли собака рухається вздовж границі обстежуваної ділянки з навітряної сторони, пронюхуючи верхнім чуттям принесені потоком повітря запахи; кінолог-рятувальник йде із собакою, підтримуючи її увагу.

«Фронтальний» пошук дозволяє здійснити швидке обстеження великих територій, тому що верхнім чуттям собака здатна відчути запах на значно більшій відстані, ніж при роботі з похиленою головою. Однак слабкі запахи при цьому можуть бути пропущені. Даний спосіб можна рекомендувати для здійснення розвідки або для пошуку потерпілих на площах, де ускладнене виділення зон «А» і «Б».

При «вільному» пошуку собака діє нижнім і верхнім чуттям, що дозволяє їй вести досить швидке та більш ретельне обстеження території, але при цьому методом трапляються «пропуски» (ділянки не пророблено детально). Цей спосіб ефективний для місцевості із складним рельєфом (у тому числі завалів), де виконання чіткого «човника» ускладнено.

«Човниковий» пошук забезпечує найбільш ретельне, надійне пророблення та рекомендується у всіх випадках, коли потерпілі можуть знаходитися на великій глибині або закриті щільною масою. Відстань між паралельними проходами собаки може коливатися від 1,5 м до 10-15 м (при зустрічному вітрі вона може бути і більша). Чим вона більша, тим нижча надійність обшуку, але вища швидкість.

Кожному кінологічному розрахунку визначається ділянка для пошуку, межі якої помічають прапорцями (покажчиками) або орієнтирами на місцевості (на карті). Усі ділянки заносяться на схему району пошуку. Для спрощення дій кінологічних розрахунків межі ділянок, по можливості, роблять прямолінійними. Ширина ділянки може бути 20-100 м залежно від складності рельєфу, напрямку та сили вітру, підготовленості розрахунку, глибини знаходження потерпілих тощо. Довжина ділянок не обмежується й визначається тільки припустимим часом роботи. Якщо район пошуку по ширині перевищує ці розміри, то розмічають кілька паралельних ділянок, які можуть обстежуватись декількома собаками одночасно або однією послідовно.

При одночасній роботі декількох розрахунків на сусідніх ділянках доцільно їх пустити уступом, починаючи із собак, що працюють більш активно. Відпрацьовуючи ділянку, кінолог-рятувальник повинен стежити, щоб собака трохи заходила за межі своєї ділянки (до 5 м). Це забезпечує обстеження на межі ділянок пошуку двома собаками і підвищує надійність пошуку в цих місцях.

Кінолог-рятувальник повинен враховувати рух повітря і визначати напрямок слабого вітерцю на всій площі пошуку. На місцевості зі складним рельєфом або коли є сумніви в надійності обстеження доцільно проводити контрольні (повторні) пуски собак, при цьому розрахунки обмінюються ділянками пошуку. Напрямок пошуку доцільно змінити і проводити його перпендикулярно попередньому. Аналогічні контрольні пуски проводяться по мірі розбирання високих завалів після зняття (розбору) чергового шару завалу.

На час роботи кінологічних розрахунків рятувальники, що ведуть розбір завалів,

Питання психології

відводяться із зони пошуку, зупиняється техніка, оголошується «тиша». Пошук потерпілих у небезпечних місцях при нестійких конструкціях (підвали, поверхи будинків тощо) собака веде самостійно, кінолог-рятувальник залишається ззовні.

Під час проведення пошукових робіт усім учасникам необхідно дотримуватися правил техніки безпеки. Перед виходом кінолог-рятувальник надягає міцне взуття, яке захищає від опіків і травм, захисну каску, брезентові рукавиці. Собаці надягають на лапи захисні бахіли. При обстеженні ділянок, над якими

нависають балки, залишки стін, необхідно дотримуватися заходів безпеки.

По завершенню пошуково-рятувальних робіт кінологічні розрахунки повертаються до місця дислокації підрозділу, доповідають про хід виконання пошуково-рятувальних робіт і проведені заходи, аналізують власні дії.

На основі виділених етапів професійної діяльності кінолога-рятувальника визначимо основні їх професійні завдання та проаналізуємо їх психологічний зміст (таблиця 1.)

Таблиця 1.

Основні професійні завдання кінологів-рятувальників МНС України та їх психологічний зміст

Етап діяльності	Професійні завдання	Психологічний зміст завдань
I. Прийом чергування (добове/щоденне)	1. Знати оперативну обстановку за останню добу.	1. Прийняти інформацію, осмислити, логічно переробити (зіставити, класифікувати) отриману інформацію.
II. Отримання повідомлення	1. Уточнення інформації про подію (надзвичайну ситуацію). 2. Збір додаткової інформації у необхідному обсязі.	1. Створити установку на миттєве вибіркове уточнення необхідної інформації. 2. Створити установку на миттєве вибіркове відтворення необхідної інформації.
III. Оповіщення, дії по тривозі	1. Отримання сигналу «ЗБІР». 2. Отримання пошуково-рятувального обладнання. 3. Підготувати собаку. 4. Виїзд до місця виникнення події (надзвичайної ситуації).	1. Мати автоматизованість та швидкість виконання основних операцій, добру координацію рухів, зорово-моторну координацію, здатність до виконання швидких м'язових рухів. 2. Правильно визначити потрібне спорядження та його кількість, враховуючи специфіку надзвичайної ситуації. 3. Встановити контакт, підготувати її до роботи. 4. Сконструювати в уявленні образ можливих дій щодо пошуково-рятувальних дій, логічно переробити отриману інформацію.
IV. Оперативні дії	1. Прибуття до місця виникнення події (надзвичайної ситуації) транспортом (або за неможливості в пішому порядку). 2. Проведення розвідки зони пошуку (при необхідності). 3. Складання плану ведення пошуково-рятувальних робіт з використанням собак. 4. Ведення пошуково-рятувальних робіт. 5. Надання долікарської допомоги (при необхідності).	1. Побудувати в уявленні образ дій щодо можливих підходів (під'їздів), посадок (спуску), підйомів до місця виникнення надзвичайної ситуації. 2. Мати розвинену просторову орієнтацію на місцевості. 3. Користуватися оперативними планами, картами місцевості, технічними пристроями (засобами зв'язку, компас, ракетниця, GPS-навігатор). 4. Мати розвинути просторову уяву. 5. Брати на себе відповідальність у складних ситуаціях. 6. Уміти продумати організацію пошуково-рятувальних робіт з використанням собак. 7. Прогнозувати зовнішні фактори, а також метеорологічні умови. 8. Здійснити послідовність розумових операцій для реалізації готового алгоритму дій. 9. Будувати просторовий образ пошуку (в залежності від умов). 10. Прогнозувати зміни ситуації (її просторово-тимчасовий образ). 11. Приймати рішення при виникненні непередбачуваної ситуації. 12. Володіти прийомами надання долікарської допомоги. 13. Чітко та лаконічно передавати команди та інформацію, впевнено розмовляти з постраждалими. 14. Зберігати самовладання, зібраність. 15. Проявляти почуття емпатії до постраждалого. 16. Проявляти рішучість, сміливість, витримку, ініціативність.
V. Завершення пошуково-рятувальних робіт.	1. Повернення кінологічного розрахунку та пошуково-рятувального обладнання до місця дислокації підрозділу. 2. Ветеринарний огляд собаки. 3. Доповідь про хід виконання пошуково-рятувальних робіт. 4. Аналіз дій та окремих етапів пошуково-рятувальних робіт.	1. Сконструювати в уявленні образ можливих дій щодо переміщення до місця дислокації, логічно переробити отриману інформацію. 2. Для визначення стану здоров'я собаки. 3. Відтворити в логічній і образній пам'яті інформацію, про хід виконання пошуково-рятувальних робіт та окремих її етапів. 4. Чітко та лаконічно доповісти про рішення і заходи, що приймалися під час проведення пошуково-рятувальних робіт. 5. Дати логічну оцінку власним діям та оцінити роботу собаки, класифікувати отриману інформацію.

Питання психології

До найбільш важливих загальних особливостей професійної діяльності кінологів-рятувальників віднесемо наступні:

- недостовірні інформація або повна відсутність її при проведенні оперативних дій;
- ситуація невизначеності завдання;
- незвичність і важкість просторового орієнтування у незнайомій місцевості з обмеженою видимістю та прохідністю;
- інтенсивний темп роботи при дефіциті часу;
- постійне нервово-психічне напруження через несприятливі погодні та санітарно-гігієнічні умови, відсутність належних умов праці та відпочинку;
- дискомфортний стан через перебування в засобах індивідуального захисту дихання та тіла;

- постійна загроза для життя і здоров'я;
- можливість виникнення панічних настроїв внаслідок впливу негативних факторів життєдіяльності (зіткнення з трупами та фрагментами людських тіл, жахливі реалії – зруйновані будівлі, літаки тощо);
- перевага фізичної праці, надмірна рухова активність швидкісно-силового типу.

Щоденні умови діяльності, в яких доводиться працювати кінологам-рятувальникам, характеризуються сильними психотравматичними факторами. Нами було проведено опитування експертів, націлене на виділення та ранжування всіх негативних стрес-факторів, які пов'язані з виконанням професійних завдань. Результати опитування представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні стрес-фактори професійної діяльності кінологів-рятувальників

Ранг	%	Стрес-фактори
1	19,38	Попадання під завали кінолога-рятувальника або собаки (утворюються щілини під обломками будівельних конструкцій, технологічного обладнання, комунально-енергетичних пристроїв, меблів тощо на які легко наткнутися або провалитися).
2	17,16	Пошуково-рятувальні роботи в складних погодних умовах.
3	14,29	Збій у роботі собаки або отримання нею пошкодження, травми.
4	11,44	Надання першої долікарської допомоги постраждалим (крик та плач постраждалих, страх зробити неправильні дії, вигляд пошкоджених тіл і крові).
5	11,00	Вилучення та знаходження трупів (внаслідок особливостей процесу руйнування будівель і споруд у верхньому шарі завалу число загиблих переважає число живих; зіткнення з роздавленими та понівеченими людськими тілами або їх фрагментами).
6	10,31	Підготовка до атестації кінологічного розрахунку.
7	8,87	Необхідність ухвалення рішень в умовах дефіциту інформації (в умовах підвищеної відповідальності наслідки ухваленого рішення негативно діють на психіку).
8	7,55	Здійснення моніторингу навколишнього середовища в місцях, небезпечних для життя.

У структурі професійних хвороб кінологів-рятувальників домінуюче положення займають хвороби кістково-м'язової системи та травми м'язів та суглобів. Більшість робочого часу працівники Кінологічної служби проводять у постійній динаміці при різних погодних умовах. Тривалий рух призводить до деформації суглобів та виникненню артриту та артрозу. Під дією стрес-факторів можуть виникати хвороби нервової системи та серцево-судинної системи.

Таким чином, все вищенаведене зайвий раз свідчить про те, що діяльність кінологів-рятувальників є надзвичайно екстремальною та несе в собі пряму загрозу для життя та здоров'я суб'єкта діяльності.

Висновки. Професійна діяльність кінологів-рятувальників відбувається в екстремальних умовах. Від оперативного залучення кінологічних розрахунків залежить збереження життя та здоров'я людей. Особливістю професійної діяльності

кінологів-рятувальників є постійна взаємодія з собакою (робота здійснюється безпосередньо у зв'язці). Специфіка такої діяльності проявляється в тому, що кінолог-рятувальник у процесі системного навчально-виховного впливу на собаку добивається від неї слухняності, що дозволяє використовувати природні можливості собаки (нюх) для пошуково-рятувальних робіт.

Виявлено, що найчастіше кінологічні розрахунки залучаються на техногенні завали, що утворюються при руйнуванні будинків і споруд, та у природному середовищі – пошуку постраждалих у лісовій місцевості.

На основі виділених етапів професійної діяльності кінологів-рятувальників нами визначено основні їх професійні завдання та проаналізовано їх психологічний зміст.

Сильнодіючими травматичними факторами, що впливають на психіку працівників Кінологічної служби, є ситуації

Питання психології

професійної діяльності: попадання під завали; пошуково-рятувальні роботи в складних погодних умовах; збій у роботі собаки або отримання нею пошкодження, травми; надання першої долікарської допомоги постраждалим; вилучення та знаходження трупів; підготовка до атестації кінологічного розрахунку; необхідність ухвалення рішення в умовах дефіциту інформації; здійснення моніторингу навколишнього середовища в місцях небезпечних для життя. Внаслідок

несприятливих умов праці у кінологів-рятувальників виникають захворювання. У структурі професійних хвороб працівників кінологічної служби характерні хвороби кістково-м'язової системи, травми м'язів та суглобів. При високій інтенсивності перенапружень виникають хвороби нервової та серцево-судинної системи.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо в дослідженні професійно важливих якостей кінологів-рятувальників МНС України.

Література:

1. Богданюк О.Д. Формування готовності до професійної діяльності у майбутніх офіцерів-кінологів державної прикордонної служби: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.Д. Богданюк. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
2. Виноград О.В. Педагогічні умови формування професійних якостей військовослужбовців-кінологів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / О.В. Виноград. – Хмельницький, 2001. – 20 с.
3. Закон України «Про правові засади цивільного захисту» від 24.06.2004 р. № 1859-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу: <http://www/mns.gov.ua>.
4. Наказ МНС України від 30.11.2006 р. № 761 «Про заходи щодо організації діяльності Кінологічної служби МНС України». – К.: МНС України, 2006. – 11 с. – (Нормативний документ МНС України. Наказ).
5. Наказ МНС України від 01.12.2009 р. № 808 «Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників МНС України». – К.: МНС України, 2009. -127 с. - (Нормативний документ МНС України. Наказ).
6. Наказ МНС України від 21.02.2011 р. № 170 «Про затвердження Методичних рекомендацій з порядку організації та проведення пошуково-рятувальних робіт кінологічними підрозділами МНС». – К.: МНС України, 2011. - 11 с. – (Нормативний документ МНС України. Наказ).

Mordyushenko S.M, Sector Head

SPECIFICITY AND PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF CYNOLOGIQUE OF SERVICE

The article deals with the peculiarities of rescuers with dogs activities. The psychological description of the profession of the rescuer with a dog is done on the basis of the interpretation analysis of the operational-technological activity contents.

Key words: psychological analysis of the rescuer with a dog activity, professiography, psychogram, professionally important qualities.